

Excelentul matematician Dan Barbilian reușește să configureze un peisaj cu totul singular în spațiul poetic românesc sub numele de Ion Barbu, care-i aparținea, de fapt, bunicului. Acesta din urmă era zidar în mahalaua Omul de piatră, după cum ne informează George Călinescu în monumentală lui „Istorie a literaturii române de la origini până în prezent”. Ajunge să fie cunoscut peste timp prin nepotul căruia criticul literar Eugen Lovinescu, plăcându-i poeziile prezentate într-un caiet, i-a sugerat scriitorului în devenire să-și găsească un pseudonim. De aceea azi ne vom ocupa de poetul Ion Barbu, nu înainte de a consemna câteva cuvinte de laudă ale profesorului universitar Gheorghe Țițeica publicate în „Gazeta matematică, VIII, nr. 9, mai 1912, în urma unui concurs: „În locul întâi se cuvine să numim pe d-l Barbilian D. din clasa a VI-a la Liceul Lazăr, care a îndeplinit condițiunile pe care le cerem noi pentru această deosebită cinste. Cu o lucrare scrisă la algebră foarte bună, cu alta de geometrie elementară excelentă, cu răspunsurile sale sigure și precise, din care se vede o gândire bine condusă și cunoștințe întinse. Cu aceste însușiri alese d-l Barbilian și-a cucerit dintr-o dată locul de frunte. Să-i fie de bună prevestire și pentru concursurile viitoare!” Așa s-a și întâmplat, deoarece în paralel cu o carieră strălucită ca matematician la Universitatea din București și cu o reputație europeană, Dan Barbilian s-a făcut foarte cunoscut și în calitate de poet modernist, sub numele de Ion Barbu, influențat de calculul matematic, astfel încât spunea: „Pentru mine poezia este o prelungire a geometriei așa că, rămânând poet, n-am părăsit niciodată domeniul divin al geometriei.”

Dan Barbilian (Ion Barbu) s-a născut la 19 martie 1895, în Câmpulung-Muscel, unde, în calitate de magistrat, se găsea tatăl Constantin I. Barbu (devenit Barbilian, prin intervenția stilizată a unui profesor), împreună cu soția, Smaranda Șoiculescu, localnică. După terminarea școlii primare din orașul natal, băiatul a urmat cursurile liceelor Gheorghe Lazăr și Mihai Viteazul din capitală. Apoi, în 1914, s-a înscris ca student la secția de matematică a Facultății de științe din București. Și-a luat licența abia în 1921 (după George Călinescu, în 1920), pentru că a intervenit războiul. În anii de studenție a oscilat între poezie și matematică. Pentru o vreme a învins poezia. A debutat în „Literatorul” lui Macedonski cu poezia „Ființa”. Atunci semnează prima dată cu pseudonimul Ion Barbu, dar începuturile sale literare se leagă de contactul cu cenaclul „Sburătorul”. Eugen Lovinescu îl prezintă elogios în paginile revistei, ca pe „un poet nou”, și-i publică, începând din 1919, un număr însemnat de poezii de care scriitorul se va dezice mai târziu. Până în 1930 a continuat să fie legat de poezie și de viața literară, în general, desăvârșindu-și, în același timp, formația matematică prin studii în Germania. În 1925 s-a căsătorit cu Gerda Hossenfelder pe care a cunoscut-o acolo. Și-a dat doctoratul în 1929 la București. S-a făcut cunoscut prin versuri, articole și interviuri apărute în „Contimporanul”, „Viața românească”, „Viața literară”, „Ideea europeană” etc.

În 1921 a publicat „După melci”, o plachetă ilustrată nepotrivit, ceea ce l-a determinat pe poet să

ceară retragerea din librării a celor o mie de exemplare. În 1930 a editat volumul „Joc secund”. A fost singura carte de versuri apărută din voință proprie. După această dată părăsește poezia, nerevenind la ea decât foarte rar și ocazional. Din 1931 a fost conferențiar, apoi profesor de „Teoria grupurilor și structurilor” la Facultatea de Matematică. A publicat peste 80 de studii de specialitate, a ținut prelegeri la universități străine, a participat la simpozioane internaționale, devenind un matematician de renume europeană. În geometrie există termenul de „spațiile Barbilian”, ca o consacrare a studiilor sale în acest domeniu.

Ion Barbu (Dan Barbilian) a murit la 11 august 1961 în București. Postum, opera literară i-a fost reeditată de multe ori, impunând în conștiința publică un dificil, dar mare poet. Opera lui Ion Barbu este contemporană cu aceea creată de Tudor Arghezi ori de Lucian Blaga, dar poezia lui are trăsături care-l individualizează și-i conferă originalitate, aflându-se mai mult sub înrâurirea poezilor moderni din literatura universală: Stephane Mallarme, Paul Valery, Charles Baudelaire, Arthur Rimbaud prin vers încifrat, stări de pătrundere spre esență, printr-o lume de simboluri; exprimă foarte multe idei în puține cuvinte, formule ermetice, propoziții eliptice, termeni neologici și științifici, poezie reflexivă, intelectuală. Dar este sensibil și la cântecele de lume din opera lui Anton Pann.

Tudor Vianu în studiul din 1935, dedicat lui Ion Barbu, stabilește trei etape ale creației poetice barbiene: 1) prima va fi intitulată etapa parnasiană și cuprinde poeziile publicate în revista „Sburătorul” a lui Eugen Lovinescu, găsindu-i afinități cu versurile lui Leconte de Lisle, fără excese de sentimentalism, fără retorism romantic, o poezie impersonală. Vom întâlni la Ion Barbu evocarea antichității grecești, cultul pentru Dionysos-zeul naturii (Panteism, Dionisiacă, Lava-mitul cosmogonic al genezei); „Vom merge spre fierbinte, frenetica viață, / Spre sânul ei puternic cioplit în dur bazalt, / Uitat să fie visul și zborul lui înalt, / Uitată plămuirea cu aripi de ceață.” (Panteism); 2) cea de a doua etapă va fi denumită baladică și orientală. De data aceasta poemele au un caracter narativ, manifestând interes pentru viață. Se face saltul de la caracterul abstract al limbajului la culoare și pitoresc, la simplitate și umor, la descrierea naturii și a mediului. Se resimt ecouri din cântecul popular și din spațiul spiritual balcanic. „Domnișoara Hus” este o poezie a magiei populare, încărcată de grotesc și tragism, (amintind de Pena Corcodușa, personaj feminin din romanul „Craii de Curtea-Veche” de Matei Caragiale). „Nastratin Hogeia la Isarlâk” este o meditație, atingând o singurătate exasperantă. În atmosfera unei mitologii balcanice, cunoscută și în opera lui Anton Pann, poezia „Isarlâk” prezintă imaginea acestei cetăți - simbol al unei lumi mai drepte, așezată între Rău și Bun. Poeziile „După melci” și „Riga Crypto și Iapona Enigel” sunt reprezentative pentru forța poetică a lirismului filosofic din poeziile acestei etape. 3) Cea de a treia etapă, cea ermetică, se caracterizează, în principal, prin încifrare, ceva abscons, precum „hermetismul” din perioada lui Hermes din antichitatea greacă, cel venerat pentru că deținea secretele magiei astrologice, la care avea acces prin revelație și inițiere. În această perioadă, poeziile lui Ion Barbu se caracterizează printr-un limbaj criptic, încifrat, notație abreviată, cuvinte rare, uneori inventate, adeseori se constată elipsa predicatului, inversiuni topice stridente, comunicare aluzivă. Gândirea poetică devine extrem de concentrată și eliptică, vorbele ajungând semne algebrice. Se întrevide un lirism filosofic esențializat. Poezia care deschide volumul „Joc secund” este o artă poetică ce-și are izvorul în concepția lui Platon, conform căreia lumea noastră ar fi o copie a ideilor, iar arta - o copie a ideilor de al doilea grad. Notăm câteva poezii reprezentative pentru această etapă: „Oul dogmatic”, „Increat”, „Timbru”, „Falduri”, „Uvedenrode”, „Ritmuri pentru nunțile necesare”. În aceasta din urmă se evocă trei căi de cunoaștere: prin eros (sau senzuală), reprezentată astral prin Venus; prin rațiune, având ca simbol pe Mercur, și prin contemplație poetică, cea care este tutelată de Soare. Fiecare experiență este o „nuntă”, adică o comuniune cu esența lumii, dar prin primele două contopirea nu este perfectă. Senzațiile permit numai un contact tangențial. Intelectul ignoră necesitatea devenirii continue. Aspirația spre absolut se împlinește doar prin atingerea contemplației poetice, adică poezia pune problema raportului dintre cunoașterea logică și cea

metaforică, așa cum o puse și Blaga în „Eu nu strivesc corola de minuni a lumii”. „...intrăm / Să ospătăm / În cămara Soarelui / Marelui / Nun și stea, / Abur verde să ne dea, / Din căldări de mări lactee, / La surpări de curcubeie, / - În Firida ce scânteie / eteree.” (Ritmuri pentru nunțile necesare).

Din creația lui Ion Barbu, cele mai agreate poeme sunt: „După melci” și Riga Crypto și lapona Enigel”. „După melci” apare în 1921 în acea plachetă ale cărei ilustrații l-au nemulțumit pe autor. La întâia lectură, înțelegi povestea unui copil și a unui melc. Acesta, încrezător într-un descântec, îngheață sub prima ninsoare. Poezia însă se aude precum auirea mării, sub cochilia transparentă a acestei povești simple. Lirismul se degajă din sentimentul de comuniune familiară cu natura, din candoarea naivității infantile, din vraja descântecului cu inflexiuni magice. Bocetul din final are un farmec tulburător, amestec de inocență și tristețe, într-un limbaj cu sonorități onomatopice.

Balada „Riga Crypto și lapona Enigel” a fost publicată în 1927, apoi, în volumul „Joc secund”, alături de celelalte poezii ale lui Ion Barbu, în 1930. Este un cântec bătrânesc de nuntă, în versuri de ingenuă melodică populară, creat cu originalitate pe o temă eminesciană. De sub schema epică se desprinde și aici un lirism dramatic, cu sugestii profunde pe fundal erotic. Face parte din ciclul baladic și oriental, având ca sursă de inspirație atmosfera specifică basmului popular și caracteristică unui spațiu exotic. În acest poem fabulativ se consumă drama unor conștiințe ce preferă să se retragă într-un univers ideal. Secvențele narrative sunt orânduite într-o gradăție ascendentă ce sugerează vocația clasicistă a poetului. Tehnica relatării este a „poveștii în ramă și a poveștii în poveste ca în Halima sau în „Decameronul” lui Boccaccio. Balada este un cântec de nuntă pe care îl spune un menestrel, „La spartul nunții în cămară”. În cadrul nunții reale, menestrelul povestește, interpretează un cântec trist despre o nuntă care nu s-a putut împlini, între Crypto și Enigel. Nuntașii fruntași au cerut povestirea cântată a celor doi nefericiți ce nu și-au putut împlini unirea. Riga Crypto, regele ciupearcă, este stăpânul lumii vegetale. În regatul lui este inegalabil, dar rămâne pentru ceilalți un însingurat, o inimă ascunsă. Aspirațiile lui sunt mult mai mari, superioare supușilor lui, însă insuficiente a o egala pe lapona Enigel, cea care face parte din alt regn, cel uman, chiar dacă în lumea ei, tânăra fată este simplă, „mică”, neînsemnată, „cu piei”, din ținuturile nordice, din Laponia de gheață. Țelul ei este de a merge spre sud, spre soare, spre ținuturile calde. Refuză să rămână în ținuturile umede ale rigăi Crypto. Adăstând prea mult sub soare, îndreptându-și către Enigel ruga lui repetată precum cea a fetei de împărat către Luceafăr în poemul lui Eminescu, regele ciupercilor moare: „ Că-i greu mult soare să îndure / Ciupearcă crudă de pădure, / Că sufletul nu e fântână / Decât la om, fiară bătrână, / Iar la făptura mai firavă / Pahar e gândul, cu otravă.”

Spațiul acestui nefericit este cel al umbrei, al teluricului, al materiei;

lapona Enigel reprezintă lumina, spațiul soarelui, al ideii, al spiritului. Finalul poemului dezvăluie victoria luminii, a spiritului asupra materiei.

Ion Barbu abordează tema erosului, modalitate de cunoaștere ca în „Luceafărul” lui Mihai Eminescu. Sfârșitul tragic derivă din principiul incompatibilității dintre cele două lumi. Aspirația nepotolită spre absolut în cunoaștere este reprezentată de Enigel: „Mă-nchin la soarele-nțelept, / Că sufletu-i fântână-n piept / Și roata albă mi-e stăpână / Ce zace-n sufletul- fântână.” Condiția tragică a regelui Crypto izvorăște din încercarea sa de a ieși din lumea care i-a fost dată. Aici, lapona Enigel îl reprezintă pe omul de geniu aspirant spre absolut în cunoaștere, iar Riga Grypto, omul comun. Poemul lui Ion Barbu este un „Luceafăr întors”.

Între balada lui Ion Barbu și poemul lui Mihai Eminescu există asemănări, precum: condiția omului de geniu, drept temă, anumite modalități de construcție, prin chemarea iubirii și aspirația spre absolut, incompatibilitatea dintre lumile celor doi protagoniști, desfășurarea acțiunii lirico-epice în vis, izvorul folcloric și crearea unei lumi de basm, însingurarea, detașarea omului de geniu în final, având înțelegere față de „cercul strâmt” al omului comun; poem alegoric și filosofic, personajele devin simboluri, împotrivindu-se soartei, chiar dacă lupta cere sacrificiu; apar ecouri ale limbii

populare în ambele poeme.

Deosebiriile constau în sfârșitul tragic al protagonistului baladei lui Ion Barbu; Crypto se sacrifică pentru iubirea lui, fata de împărat devine comuna Cătălina și se resemnează cu iubirea pentru Cătălin; universul eminescian este mitologic, caracterul versului barbian este modern, cel eminescian este clasic. Mihai Eminescu rămâne un titan al cuvântului, un poet romantic, Ion Barbu este un poet realist, modern cu anumite trimiteri spre romantism. Balada lui Ion Barbu reprezintă drama ființei umane, care se consumă între rațional și emoțional, între cunoaștere și trăire.

Ion Barbu a creat în literatura noastră un univers liric inedit, inimitabil. Rămâne un poet al esențelor, cu un limbaj criptic, dar un poet dens, profund, tulburător. „ Nu există un alt poet român care să spună mai mult în mai puține cuvinte.” (Tudor Vianu)

CLEOPATRA LUCA

